

Postmodernden Hipermoderne Medyanın Evrimi

Prof. Dr. Sedat CERECİ

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

İletişim Fakültesi

Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

scereci@mku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3762-6483

Özet

Bu çalışmada, ilk insanlardan bu yana medyanın geçirdiği evrim ele alınarak, gelenekselden moderne, modernden postmodern ve hipermoderne geçiş süreçlerinden medyanın karakteri değerlendirilmektedir. Geleneksel çağlardan modern çağlara ve daha ötesine, dünyanın fiziksel yapısından fizikötesi yapısına, değerlerden yaklaşımlara kadar her şey değişmiş; medya denilen araçlar da akıllara sığmayan dönüşümler yaşamıştır. 20. Yüzyıl, birçok küresel dönüşümüyle, “modern” dönem teorilerinin meşrulaştırılması ve tamamen yeni bir küresel evrede insanların postmodernitede yaşayıp yaşamadığı konusunda tartışma başlatmıştır. Bu çalışma, bir yandan halen seçik tanımları yapılamayan modernite, postmodernite ve hipermodernite kavramlarına açıklık getirmeye çalışırken, bir yandan da yaklaşık 200 yıllık süreç içinde yaşanan teknik gelişmeleri ve medyanın evrimini ele almaktadır. Çalışmada kavramsal açıklamalardan ve kuramsal yapıdan yola çıkılarak, yeni medya uygulamalarındaki sorunlara varıncaya kadar medyanın değişik dönemlerde nasıl evrimleştiği değerlendirilmektedir. Her modern dönüşümde, yeni sorunların da ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Medya, geleneksel, postmodern, hipermodern, evrim.

•••••

Makale geliş tarihi: 07.07.2022 • Makale kabul tarihi: 27.12.2022

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (2) • güz: 160-178

Evolution of Media From Postmodern to Hypermodern

Prof. Dr. Sedat CERECİ

Hatay Mustafa Kemal University

Faculty of Communication

Department of Radio, Television and Cinema

scerçi@mku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3762-6483

Abstract

In this study, the evolution of the media since the first humans is discussed, and the character of the media is evaluated in the transition processes from traditional to modern, from modern to postmodern and hypermodern. From traditional times to modern times and beyond, from the physical structure of the world to its metaphysical structure, from values to approaches, everything has changed; the tools called media have also experienced unimaginable transformations. The 20th century, with its many global transformations, has started a debate about the legitimation of the theories of the "modern" period and whether people live in postmodernity in a completely new global phase. This study, on the one hand, tries to clarify the concepts of modernity, postmodernity and hypermodernity, which still cannot be defined clearly, on the other hand, it deals with the technical developments and the evolution of the media over the course of nearly 200 years. The study, starting from conceptual explanations and theoretical structure, evaluates how the media has evolved in different periods, up to the problems in new media practices. It is emphasized that with every modern transformation, new problems arise.

Keywords: Media, traditional, postmodern, hypermodern, evolution.

•••••

Submission date: 07.07.2022 • Acceptance date: 27.12.2022

Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (2) • fall: 160-178

Giriş

Bir yandan kırsal yaşamın Sanayi Devrimi'yle birlikte kentsel alanlarda yoğunlaşması, özgürlük arayışlarının artışı ve hukukun yeniden düzenlenmesi ve elektromanyetik dalgaların keşfi, telsizin icadı gibi gelişmeler, geleneksel bir çağın bitimini ve yeni bir çağın başlangıcını haber vermektedir. Postmodernizm Fransa'da başlamış ve üç Fransızdan, Jean Francois Lyotard ("Postmodern Bilgi", 1979), Michel Foucault ("Bilginin Arkeolojisi", 1969) ve Jacques Derrida'dan ("Grammatoloji", 1968) önemli ölçüde etkilenmiştir (Budde, 2019: 198). Pek çok akım gibi, postmodern hareketin ilk etkileri de edebiyat alanında görülmeye başlanmıştır.

Geleneksel çağın zorlu ve baskıcı koşullarından bunalan insanlar, düşüncelerinden beden görünümüne kadar tüm dünyayı değiştirme ihtiyacı hissetmişler ve modern çağı, ardından da onunla da yetinmeyerek postmodern ve hipermodern çağları yaratmışlardır (Dimitriou, 2019: 89). Her dönemde yaşamın değişik unsurları yenilenmiş, Bu kapsamda pek çok metafizik değer ve davranışsal yaklaşım da yeni formlar kazanmıştır.

İnsanlık artık, "hipermodern çağ" olarak da adlandırılan, sürekli artan karmaşıklık ve küreselleşmeye bağlı olarak yaşamın her alanında istikrarsızlık, iç gerilimler, türbülans ve öngörülemezlikten söz edilen değişen bir dünyada yaşamaktadır. Kaos, güvensizlik, korku ve teslimiyet sadece gezegenindeki birçok savaş bölgesinde hüküm sürmekle kalmamış, aynı zamanda dünya piyasasının, borsanın, siyasetin ve bilgisayar dünyasının da karakteristikleri olmuştur (Kostakeva, 2006: 204). Bu nedenle felsefe ve sanatta dünyanın geleceğine dair apokaliptik duyguların uyanmış olması doğal karşılanmaktadır.

Geleneksel çağlardan Neolitik Devrim'e, Teknoloji Çağın'dan Postmodern Çağ'a hızlı geçişler olmuş; ancak tarihin gelişiminde kimler başrol oynamış, kimler kazanmış kimler kaybetmiş fazla sorgulanmamıştır. Tarihin yalnızca kaydedilmesi, ancak sorgulanmaması tarihsel hatalardan biridir ve hipermodern çağdaki pek çok sorunun kökenini oluşturmaktadır. Bu çalışma, bir yandan tarihsel süreçleri, aktörleri, kazananları ve kaybedenleri açısından ele alırken; bir yandan da postmodern kuramcılarının görüşleri temelinde değerlendirmektedir.

Fransız filozof Jean Baudrillard'a göre, postmodern çağın sanatı, şeylerin kendi benliklerinin yanılsaması olarak hareket ettiği dünyanın topyekûn bir simülasyonu olarak görünmektedir. İnsanlar bir yanılsama ve bir gerçek arasında gidip gelmektedir (Ajvazi, 2021: 68). Postmodernizm kavramı, genellikle sanat ve mimarlık tarihindeki önemli bağlantıları ortaya koymaktadır.

Rönesans'tan Barok'a ve Barok'tan Klasisizm'e geçiş çeşitli aşamalarla olurken, modernite çağı için de kronolojik olarak kesin ve keskin tarihler vermek olası değildir. Londra

Kristal Sarayı'nın inşası Paxton mimarlık tarihinde yeni bir sayfadır ve hafifliği ile öne çıkan yapı bir gerilim ve kırılmalı izlenimi vererek sanat tarihinde bir başlangıcı işaret etmektedir (Barz, 2011: 7). Bu inşaat mühendisliği için yeni bir dönem demektir.

Bireyin çağdaş toplumdaki durumu sorunu, bir süredir sosyal bilim tartışmalarında yeniden canlanmaktadır. Daha eski eleştirel teorinin aksine, toplumsal ilişkilerin bireylerin iradesi ve bilinci üzerindeki artan üstünlüğü sorununun yanı sıra, geç kapitalist koşullar altında özneliliğin ilerleyici bir yıkımına ilişkin sorunu da ele alınmaktadır. Sosyalleşme ve "bu arada bireyselliğin belirgin bir şekilde bozulması" gibi, sosyal dünyanın uzun süredir istikrara kavuştuğu eski kimliklerin düşüşte olduğu, yeni kimliklere yol açtığı ve modern bireyi birleşik bir özne olarak parçaladığı tezi de tartışılmaktadır (Scherr, 2000: 194). Toplumsal gerçekliğin süreç karakterini vurgulayan ve postmodern yaşam biçimlerinin heterojenliği ve çeşitliliğinin gözlemlenmesini araçların gerekliliği de değişimin yolunu açmaktadır.

Postmodern süreçte bireylerin olduğu kadar ulus devletlerin de "egemenliğini" ve "özerkliğini" tehdit eden "uluslararası bağlantılı çıkar ağlarının" artan egemenliğine ilişkin artan bir korku vardır. Ağlar yıkıcı bir etkiye sahip olmamakla birlikte, yeni bağımlılıkları ve fırsatçı davranışları teşvik etmektedir. Epistemik model Net'in büyümesi altında insanlar kendi içlerine kapanmakta, kendi çevrelerine sınırlar çizmektedir (Pause, 2011: 15). Dijital ağlar bir anlamda insanları dışı kapalı dijital dünyalara hapsedmiştir.

Modernliğin Niteliği

Bilimsel evrenselcilik ve kültürel gelişme bilimsel rasyonalitenin temel yasalarını oluşturmuş, insanlar tarafından gerçekleştirilebilecek evrensel geçerlilik yasaları ve bilim dizgesel biçimde tüm dünyaya yayılmıştır (Orser, 2013: 37). Yalnızca bilimsel çalışmalar değil, zamanın koşulları gereği değişen ekonomik durumlar, yeni teknikler de modernitenin yolunu açmış, var olan durumu değiştirmiştir (Sombart, 1902: 494). Her çağda, koşullar gereği yenilenen her şey modernlik olarak algılanmıştır.

Modern, yeni olana verilen sıfattır. Her yeni moderndir ve eskidikçe demode olur (Wu et al., 2021: 8). Her çağ kendi modernini üretmiştir. 17. Yüzyılda başlayan modern medya çalışmaları, 20 yüzyılda teknolojinin gelişimiyle daha da yenilenmiş, 21. Yüzyıldan itibaren yüksek iletişim teknolojisiyle en modern haine ulaşmıştır. Postmodern çağ olarak nitelenen yeni medya çağı, ulaşılmış en modern çağ olarak da bilinmektedir (Radu, 2020: 93). Yeni medya, etkileyici modern araçlar olarak sayısız olanak ve yanı sıra çok sayıda sorunla insanların yaşamına girmiştir.

Modernliğin temel yaklaşımı, eskiyi yeniden ayırmaktır. Daha eski ve daha yeni, tarih içinde deneyimlenen tarihsel bir “a prioridir”. Orta Çağ'dan kaynaklanan ayırım "antiquus" ve "modernus" kavramları, modern ve modern arasındakinden çok daha eskidir. Geçmiş, şimdi ve gelecek aralarında bir bağlar sürekliliğe bağlı, korumaya, ilerlemeye veya sürece yönelik olarak ortaya çıkmaktadır (Schug, 2010:311). Modernlik ve postmodernlik söz konusu olduğunda, “tüm özne temsillerinin yapıbozumundan”, “yaşam tarzının yıkılmasından” veya “kendini kaybetmekten” de söz edilmektedir. Geleneksellikten modernliğe, modernlikten postmodernliğe geçiş bir anlamda köklü değişimlere işaret etmektedir (Bertele, 2000: 10). Postmodernizmin modernite sonrası yeni bir dönem değil, “farklı göstergeler altında bir dönüşüm” olduğu da söylenmektedir.

Modern dönüşümle birlikte genel olarak gelenek olarak ifade edilen üst-anlatı, yeni bilgi ve iletişim teknolojileri tarafından yok edildiği, insanların kendilerini kendi gelenekleri aracılığıyla tanımlamalarını sağlayan kültürel bağ güçlerinin kaybının söz konusu olduğu savunulmaktadır. Adorno'ya göre modernlik, var olanın üzerine eklenenle ilgilidir. Modernlik de postmodernlik de daha önce var olandan, gelenekten bağımsız ortaya çıkmamaktadır (Kögler, 2014: 50). Eski olanın üzerine konulan her şey modern olanı yaratmaktadır.

Modernite ve modernlik kavramları sürekli tartışılırken, olumlu ve olumsuz görüşler de çatışmaktadır. Bir yandan modernliğin sağladığı olanaklardan söz edilirken, Martin Heidegger modernliği, “batının çöküşü” olarak tanımlamaktadır (Hiroshi, 2018: 26). Karl Marx da modernliği, yabancılaşmanın başlangıcı olarak tanımlamaktadır (Hannings, 2012: 163). Köklü bir değişim olarak modernlik, eski saygın durum ve davranışların daha değersiz olanlarıyla değişimi olarak algılanmaktadır.

Postmodernizm'in Yükselişi

Tanımı tam olarak yapılamayan postmodernizm, bir başka tanımsız kavram olan ve bir döneme adını veren modernizm üzerine kurulmuş, sanatçıların kendi aralarında tartışma konusu yaptıkları bir sorundur (Welsch, 1990: 26). Slavoj Žižek, Jordan Peterson ve Yuval Noah Harari gibi popüler kültür eleştirmenlerinin düşüncelerinde de olduğu gibi, özellikle günlük hayatın artan dijitalleşmesi, kişinin kendi hayatını bir hikaye olarak hazırlaması ve kişiselleştirilmiş propagandanın verimli kullanılması için olanaklar sunması, postmodernizmin temsillerinden biri olarak kabul edilmektedir (Boehm, 2020: 114). Dijitalleşme ve özellikle yeni medya, postmodern dönemin başlıca göstergelerinden biri sayılmaktadır.

Yaklaşık 12.000 yıl önce başladığına inanılan ve Son Buzul Çağı'nın sonu ve mevcut jeolojik dönemin başlangıcı olan Holosen ile aynı zamana denk gelen Neolitik Devrim, insanlık tarihinde yaşanan, yemek yeme geleneğini ve pek çok davranışı sonsuza dek değiştiren çok önemli bir dönemeç olarak, modern toplumların yolunu açmıştır (Blakemore, 2019). İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, Fredric Jameson'a göre "postmodernizm" terimi ile çok iyi tanımlanabilecek bir toplumsal değişimin olduğu inkâr edilememektedir. Postmodern çağın tam olarak nasıl anlaşılması gerektiğini ve onun etkisinin ya da özellikle edebiyattaki uygulamasının nasıl fark edilir olduğunu açıklığa kavuşturmayı amaçlayan tartışmalar yoğunlaşmaktadır (Blochinger, 2013: 185). Aslında sorun yalnızca edebiyattaki algılar değil, tüm yaşamı kapsayan düşünsel ve fiziksel bir sorundur.

Bazı görüşlere göre bir takım kişiler zamandaki noktayı geleneksel sosyolojik analiz yöntemleriyle incelemiş ve tanımlamıştır. Araştırma nesnesi postmodernken, bilimsel yaklaşım klasiktir. Tersine, "post-modern teori", post-modern anlamda -araştırmanın amacı ne olursa olsun- bilimsel görüşü değiştirmek ister. Yani burada yaklaşım yeni, konu gelenekseldir (Kapitel, 2003: 116). Her yeni olanın modern olduğu gibi, postmodern de hipermodern de yeni olanlardır; ancak tüm yeniler de eskiler üzerine kurulmakta, geleneksel olanlardan yararlanmaktadır. Yeni medya da, geleneksel gazetecilik gibi, geleneksel medyanın ilke ve tekniklerinden yararlanarak yayın yapmaktadır.

Hans Ulrich Gumbrecht'in tanıladığı gibi, şimdiki zaman "eşzamanlılıkların genişleyen bir boyutu haline gelmiştir. Bu tanı öncelikle, şimdikiyi geçmiş ve gelecek arasında gelip geçici bir an olarak görmeyen, geçmişin tüm bilgisini ve geleceğin ileriye dönük öngörüsünü onun içinde bütünleştiren hakim zaman anlayışıyla ilgili olarak değerlendirilmektedir (Gunst, 2012: 216). Zaman kavramı ve uygulamaları ilk insanlardan bu yana tartışılmakla birlikte, zaman hep bir öncekinin üzerinde gerçekleşmekte ve her yeni zaman ve içeriği geçmişe dayanmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısı, çeşitli tarihlere ve tanımlanmış modernizmi takip eden postmodernizm çağı olarak adlandırılır (Strasser, 2022: 44). Siyasi, kültürel ve sosyal alanlardaki şiddetli gelişmelerin hızlı ardışıklığı ve karşılıklı ilişkisi ile karakterizedir. Bu gelişmelerin iki yönlü bir temel eğilimi takip ettiği görülmektedir (Karaduman, 2010: 2896). Bir yandan, yüzyılın ilk yarısının, özellikle 1930'ların daha kolektif toplumsal yönelimleriyle karşılaştırıldığında, dünya görüşünün net bir bireyselleşmesi ve benlik ve dünya görüşlerinin göreliliği ve taraflılığı konusunda artan bir farkındalık gözlemlenebilir. Öte yandan, modern çağda zaten başlamış olan geleneksel toplum ve kültür fikirlerinin yerini alması, hem yaşam referanslarının giderek anonimleştirilmesinin yabancılaştırıcı anlamında hem de çoğu zaman

travmatik olarak deneyimlenen kayıp anlamında hızlandırılmış bir hızla gerçekleşmektedir. Değerlerin ve kimlik kalıplarının yanı sıra çoğulcu, giderek ekolojik yönelimli düşünme ve sanatsal yaratım biçimlerine dayanan yeni, alternatif yaşam ve topluluk biçimlerinin tasarımının özgürleştirici anlamında değiştiği görülmektedir. Bu geçişin çeşitliliğine uygun olarak, yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan Amerikan edebiyatı, geleneksel gerçekçi temsil biçimlerinden radikal deneylere ve pragmatik bir dönüşten sömürge sonrası yaşam durumlarına kadar uzanmaktadır. Bir yandan elektronik çağın olumlu ve olumsuz etkilerini yansıtırken, diğer yandan çok kültürlü bir toplumda hiyerarşik olmayan bir birlikte yaşama olanakları yaratmaktadır (Zapf, 2010: 327). Sözü edilen zamanın, fiziksel yapıdan düşünsel anlayışlara kadar köklü bir bütünsel değişim yaşadığı söylenebilmektedir.

Genç kuşak yazarların paradigmaları, postmodernizmin en parlak dönemindekilerden önemli ölçüde farklıdır. Tarihsel romanlar alanında postmodern fikirlerin edebi olarak somutlaşmasına ilişkin tartışmalar sona ermiştir; postmodern edebiyatı kararlı bir şekilde şekillendiren yazarlar bile, konunun (yeniden) inşasında ifade edilen yeni eserlerde farklı öncelikler belirlemişlerdir. Postmodernizmden artık, birbirini takip eden çağlar olarak düşünülen bir modernitenin sona ermesinden sonraki zaman olarak konuşmamak gerektiği düşüncesi egemen olmuştur (Schilling, 2012: 293). Postmodernizm, öncesinden ve sonrasında bağımsız, kendine özgü bir süreçtir.

Çağ değişmiştir. Sosyal sektördeki farklı eğitim ve nitelik biçimlerine bakıldığında, farklı teklif ve müdahale biçimlerinin yaygınlaşması görünür hale gelmiştir. Postmodern sosyal hizmet, sosyal hizmetin postmodern bir meslek olarak değerlendirilebileceğini varsayan sosyal hizmette teorik bir bakış açısıdır ve sosyal hizmet mesleği, diğer şeylerin yanı sıra, toplumun modernleşmesinden kaynaklanan ve dolayısıyla toplumun modern ilkelere göre gelişmesi nedeniyle ortaya çıkan sorunlara tepki verdiği için postmodernidir (Kleve, 2005: 39). Kendi içinde bile ateşli biçimde tartışılan postmodernizm, kendine kadar geçen süreçte oluşan birikimin kökten değiştiği, isteyerek veya istemeyerek benimsendiği bir süreçtir.

Düşünsel tarihin değişik evrelerinden geçerek oluşan Postmodern yaklaşım, öz yaşamı da değişik evrelerden geçen Zygmunt Bauman'da da farklı biçimde şekillenmiştir. Sosyolog Zygmunt Bauman'a göre "Postmoderniteye atfedilen başlıca özellik, kültürlerin, toplumsal geleneklerin, ideolojilerin, hayat stillerinin veya da dil oyunlarının sürekli ve azımsanamayacak çoğulculuğu veya bu çoğulculuğun tanınması ve bilincinde olunmasıdır. Postmodern dünyada çoğul olan şeyler, evrimsel bir sıraya dizilemez veya da yaygın problemlerin doğru veya yanlış çözümü olarak sınıflamayacağı gibi, birbirinden üstün veya

önemsiz olarak ta görülemezler. Hiçbir bilgi, onun mümkün kılarak anlamlandırılan kültür, gelenek, dil oyunları vs. bağlamları dışında değerlendirilemez. Bundan dolayı, bu bağlamın dışında doğrulanabilecek hiçbir “geçerlilik kriteri” önemsenmemelidir. Evrensel değerler olmadan, postmodern problemi üst kültürü nasıl evrenselleştireceği değil, kültürler arasında karşılıklı anlayış ve iletişim nasıl sağlayacağı noktasında olmaktadır” (Platt, 2020: 281). Postmodern yaklaşım, ekonomiden kültüre hiç görülmemiş yaklaşımlar getirmiştir.

Ekonomist Dallas Smythe’in belirttiği gibi kitle iletişim araçları (özellikle ticari televizyonlar) teknelci kapitalist sistemin bir buluşudur. Bu araçların amacı bütün nüfus ve öteki örgütlerin önderliği için sorunlar, değerler ve politikalar ‘gündemini’ oluşturmaktır (Şener, 2020: 36). Başlangıçta sanat, mimari ve felsefe ile sınırlı olan kavram, yavaş yavaş sosyal bilimleri ve neredeyse bütün organizasyon ve yönetim araştırmalarını da içine almıştır. Konuya kuşkuyla bakılmasının bir nedeni, terimin aldığı enflasyonist ve dolayısıyla neredeyse yönetilemez gelişme olmuştur (Weik, 1999: 24). Zamanın evrilmesi, büyük olasılıkla eskisinin yerine gelen yeni akımın bir süre sonra kontrolden çıkması olmuştur.

Bu araçlar aynı zamanda izleyicileri kitle halinde üretirler ve reklâmcılara satarlar. Televizyon bir anlamda bu görselliği yapmak yükümlüdür. Çünkü kendinin sadece ticari bir kaygıyla kurulduğunun farkındadır. Onun için kamu yararı sadece bir kılıftır. İzleyici ürettiklerini tüketmeli, cam ekranın önünde mümkün olduğu kadar fazla kalmalıdır. İzleyiciyi, potansiyel tüketiciyi ekrana çekmek için Makyevelist bir anlayışla her yol mubahtır.

Çağdaş kültürün, modernitenin estetik, felsefi ve ideolojik ilkelerinden, onları açıkça tanımlanmış bir alternatifle karşı karşıya bırakmadan uzaklaşmasını ifade etmeyi amaçlayan Postmodernizm, yeni entelektüel oluşum yoluyla modernitenin üstesinden gelmekten söz edilemeyeceğini, bunun yerine, hâlâ var olan modern düşüncede nicel değişiklikler meselesi olduğu görüşünde uygulamaya geçilmesini savunmuştur (Watrowski, 1999: 379). Postmodernizm, tümüyle moderniteye karşı olmadığı gibi, onun revizyonundan yanadır.

Negri ve Hardt postmodernizmi, kapitalizmin toplumda yeni bir formasyona dönüşmesi olarak tanımlamaktadır. Bir dönem kapitalizmin temel yönelimi modernizm iken, yeni yüzyılda bunun yerini postmodernizm almıştır. Her ne kadar modernizm ya da postmodernizm hayatı bir dönem tahakkümü altına alsada bunun temel belirleyici formunun kapitalizm olduğu unutulmamalıdır (Tuider, 227). Değişen tek şey yaşam koşullarının daha konformist bir yapıya dönüşmesi ve bu dönüşen ihtiyaçlara paralel olarak yeni yaşam alanlarının yaratılmasıdır. Toplumsal yapının işleyişi modernizmin tasavvur ettiği dünyadan görülemez hale geldiğinde, yerini yaşamı daha esnek kılan, toplumsal sorunlara daha yaratıcı çözüm önerileri sunan postmodernizm, kapitalizmin yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çünkü postmodernizm sanattan, edebiyattan, yerel olanın realitesinden bahseder. Toplumsal bir yansıma olarak günümüzde sosyal medyanın da yaşamın her alanına bu denli kolay nüfuz edebilmesi postmodernizmin teorik arka planına dayanmaktadır. Siyaset, din, kültür, moda gibi oldukça geniş ve kapsayıcı bir alana hükmeden sosyal medya, düşünceleri ve düşüncelerden kaynaklanan fiziki yapıyı da dönüştürmektedir (Can, 2021: 428). Sanal yaşam alanlarının gündelik hayatı etkisi altına aldığı sosyal ağlarla birlikte iletişim ve yönlendirme becerisi de bu alanda önemli bir değişime uğramıştır.

Michael Hardt, Amerikalı edebiyat kuramcısı ve entelektüel. Hâlen Duke Üniversitesi'nde edebiyat profesörlüğü yapmaktadır.1993 yılında Gilles Deleuze (Gilles Deleuze:An Apprenticeship in Philosophy) üzerine kendi yazdığı kitabının dışında, Antonio Negri ile birlikte (Labor of Dionysus ve Empiere) gibi ortak çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca Paolo Virno ile 1996'da (Radikal Thought in Italy) ve Kathi Weeks ile 2000 yılında (The Jameson Reader) ortak çalışmalar yapmıştır. 20. yüzyıl edebiyatın da modernizm ve realizm üzerine çalışmaları devam etmektedir. Siyasal teori alanında Negri ile birlikte yeni durum içinde dünyanın yeniden kavranışı ve değiştirilmesi ile ilgili bir konumda durmakta, yalnızca bu yeni durumların değerlendirilmesinde geleneksel sol-muhafif konumlardan ayrı yönelimler göstermektedir (Arnold, 2006: 69). Foucault'un, özellikle iktidar çözümlenmeleri bağlamında, ikilinin çalışmaları üzerinde belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. İkili biyoiktidar kavramını yeniden kullanıma sokmaktadır. Postmodern durum içinden bir karşı düşünce geliştirme arayışı içinde oldukları söylenebilir.

İtalyan siyaset bilimci Antonio Negri (1933 doğumlu) ve Amerikalı edebiyat teorisyeni Michael Hardt (1960 doğumlu) sayesinde 1990'lardan beri devrimci teori inşası yenilenmiş ve güncellenmiştir. Ortak çalışmaları İmparatorluk, yeni dünya düzeni adına heyecan yaratmış ve hararetle tartışmaları tetiklemiştir (Berger, 2014: 37). Negri ve Hardt, elverişli bir demokrasi için teoriler ortaya koymakla birlikte, çatışmaların, bu teorilerin pratiğini engellediğini vurgulamışlardır (Kannapin, 2005: 344). Ancak Hardt ve Negri'nin yaklaşımlarının, analitik belirlemelerden yoksun olduğu görülmektedir.

Michael Hardt ve Antonio Negri İmparatorluk adlı çalışmalarında emperyalizm kavramının geçerliliğini yitirdiğinden söz ederken, küreselleşmiş dünyanın savaş eksenli bir egemenlik yaklaşımıyla yönetildiğini ve küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan ulus üstü yönetim anlayışının yeni bir tür hak ve adalet yaklaşımıyla savaşları meşrulaştırdığını savunmaktadır (Tuider, 2008: 227). Sonuçta her yeni dönem, kendi kurallarını, kendi biçimini ve kendi değerlerini de yaratmaktadır.

Hipermodern Çağ ve Medya

Akımların ve dönemlerin çoğunun aksine, edebi yaklaşımlarla değil, bu kez sportif değerlendirme ve görüşlerle başlayan hipermodern dönem, yine bir savaş sonrası izlenimlerle, geleneği neredeyse tamamen geçersiz kılmak üzere geliştirilmiş akım olarak ortaya çıkmıştır (Tartakover ve Grigor'evich, 2013: 32). Büyük yıkıma neden olan savaşın bazıları için ezici, bazıları için kışkırtıcı psikolojisiyle, pek çok yeni teknik ve yaklaşım denenmiş, dünya fiziksel ve düşünsel olarak yeni bir biçim kazanmıştır. Geleneksel çağlardan sonra ardarda birbirini izleyen modern ve postmodern çağlar, ultra yüksek bir teknoloji ve yeni kaygılarla yerini hipermodern çağa bırakmıştır (Haase, 2017: 191). Hipermodern çağda, siyasal işlerden ekonomik modellere, eğitim programlarından iletişim araçlarına kadar her türlü yaşam unsuru yenilenmiştir.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında en güçlü satranç teorisyenlerinden ve en etkili satranç teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Alman satranç oyuncusu Tarrasch'ın etkisi, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ustaların nasıl giderek kısırlaşan bir teknik üslup benimsediklerini ve hatta büyük Capablanca'nın satrancın çıkmaza yaklaştığını düşündürmüştür. Ksawery Tartakower'in ifadesiyle, "hipermodernler" satranç sahnesine 1920'lerde girmişler ve hipermodern felsefenin özü, her pozisyonun kendi başına değerlendirilmesi gerektiğidir ve bu nedenle bilim okulunun genel kurallar kavramını tamamen reddetmesidir (Saidy, 1986: 15). Her savaş sonrasında olduğu gibi, Birinci dünya Savaşı sonrasında da geleneksel biçimler değişmiş, yerini daha yeni ve güncel koşullara uygun yaklaşımlara bırakmıştır.

İnsanın, dizginlenemeyen aklıyla ortaya koyduğu yüksek teknik gelişmelerden sonra, zeka ve dünya çapında akıl yoluyla biyosibernetik bir dünya uygarlığına giden yolda görülen hipermodern gelişme postmodernden daha öte bir çağa işaret etmektedir (Irrgang, 2003: 26). 20. Yüzyılın başlarında yaygınlaşan elektrikli iletişim araçlarından sonra, elektronik medya ve son aşamada yeni medya denen bilgisayar temelli iletişim araçları, tüm dünyayı ve yaklaşımları baştan şekillendirmiştir. Yüksek iletişim teknolojisinin dünyası artık hipermodern çağı yaşamaktadır (Bretzke, 2015: 207). Hipermodern çağda, devlet başkanlarından sıradan insanlara kadar herkes teknolojiye bağımlı yaşamakta, yaşamını özellikle yeni medya ile yönlendirmektedir.

Sanayi devriminin ardından gelişen kentler, büyük, gösterişli yollar, sergi alanları, renkli gösteriler, öncekinden daha hareketli ve renkli bir dönemin varlığına işaret ederken, insanların belleklerindeki anılar da devinmiş, zihinler yeni kavramlar üretmiştir (Zinganel,

2008: 33). Sesle başlayan iletişim eylemleri, yazılı tabletler, mektup, telgraf, telefon gibi aşamalardan geçerek, elektronik aygıtların kullanıldığı ve en sonunda elektromanyetik ağların tüm dünyayı kuşattığı bir sürece evrilmiştir.

Hipermodern ve dolayısıyla yeni bir pedagojik insan imajı hipermodern medya ile ortaya çıkmıştır. Hipermodern çağın çok olanaklı medyası, insanlara kendilerini göstermenin yollarını açmıştır (Wölm, 2017: 304). Bunun yanı sıra, hipermodern iletişim teknolojilerinin, küresel ekonominin temel aktörlerinden biri olarak benimsenmesi, hipermodern medya teknolojisinde daha hızlı ve daha çekici ürünlerin üretiminin yolunu açmış, hipermodern iletişim teknolojisi bir bakıma bir sınıf göstergesine de dönüşmüştür (Bonenfant, 2020: 362). Hipermodern çağda, eğitim kurumlarından diğer devlet kurumlarına, iş dünyasından özel kişilere çok geniş bir alanda kullanılan sayısal medya, ekonomik verilerden özel yaşam iletilerine kadar sayısız iletiyi taşımaktadır.

Medyanın Evrimi

İlk medyum olma özelliğini taşıyan ses, insanın gelişme eğilimi doğrultusunda yerini basit şekillere, motiflere ve zamanla yazıya bırakmıştır. İnsanın uygarlık evrimi devam ettikçe, medyanın evrimi de devam etmiş, akılları zorlayan aşamalara ulaşmıştır (Cereci, 2021: 17). Modern toplumlardaki sosyal değişim, teknolojiyle etkileşimli olarak teknolojiyi de değiştirmiş, yeni medya teknolojileri ortaya çıkmıştır. Her yeni teknoloji, modern yaklaşımlar olarak iletişimi de hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır (Imhof, 2003: 178). İletişim teknolojisinin, küresel sermayenin başlıca gelir aracı olmasıyla da medyanın evrimi hız kazanmıştır.

Önce tekniğin, ardından teknolojinin gelişimiyle evrilen medya, insanın basit eylemlerinden, teknik araçlarla kurduğu iletişime kadar karmaşık aşamalardan geçmiştir. Ses, jest ve yazıdan sonra hızla yol alan iletişim teknolojileri, okyanusları ve karaları aşip evrenin dört bir yanına ileti taşıyan araçlara evrilmiştir (Sesink, 2008: 411). Bir yandan iletişim teknolojisi gelişirken, bir yandan da medya, siyaset ve sosyoloji birbirine bağımlı hale gelmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme, artık sosyo-politik olarak merkezi medya ekonomisinde temel bir kargaşa yaratmaktadır (Tschörtner vd., 2009: 12). Medya ve siyaset, medya ve ekonomi, hatta ve medya ve terör ilişkileri sıklıkla tartışılmaktadır. Bu süreçte de medya, sürekli teknik olarak geliştirilmekte, daha hızlı ve daha eğlenceli içerikler oluşturmaktadır.

Küresel değişimler koşut olarak değişen medya, yalnızca teknolojisiyle değil, içeriği, dili ve kültürel yaklaşımlarıyla da evrilmiştir (Thomaß ve Tzankoff, 2003: 191). Medya, bir

yandan bilgiyi ve iletileri kaynaktan alıcılara taşıyan araçlar olarak bilinirken, medyanın ekonomi ve siyasete dayalı evrimiyle birlikte, bilgiyi ve iletiyi üretip yayan araçlara da dönüşmüştür. Bu içerik evrimi, medyanın medyum niteliğini de tartışmaya açmıştır (Quiring, 2016: 1059). Özellikle yeni medyayla birlikte ortaya çıkan siber suçlar, darkweb gibi sorunlar, hipermodern medyanın soruşturulması konusunu gündeme getirmiştir.

Her durumda, insanların yaşamlarına vazgeçilmez bir unsur olarak yerleşen hipermodern medya, birtakım işlerin yapılmasını kolaylaştırdığı gibi, insanlar için eğlence ve ego tatmini olanakları sağlamasıyla da kabul görmektedir (Stöber, 2012: 395). Hipermodern çağın başlıca iletişim araçları olan sayısal medya, tüm yaşamı etkisi altına almış ve yönlendirmekte gibi görünmektedir. Dünyadaki siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmeler, sayısal medya temelinde planlanmakta ve gerçekleşmektedir (Stüwe, 2004: 20). Yeni iletişim olanakları, tüm toplumların ilgisini çekmekte ve çok yaygın bir kullanım alanı bulmaktadır.

Sayısal iletişim teknolojisi, özellikle geleneksel iletişim tekniklerinden haberi olmayan büyük bir kitlenin ilgisiyle karşılaşmakta ve kişisel paylaşımlar için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, hipermodern çağın yarattığı düşünsel ve duygusal atmosferin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Beisch ve Schäfer, 2020: 479). Hipermodern çağda medya, ulaştığı son noktada insanlara, iletişim, kişisel paylaşım, resmi işlemler, alışveriş ve eğlence gibi gereksinimlerin giderilmesinde büyük olanaklar sağlamaktadır. Ancak her teknoloji gibi, yanlış kullanıldığı zaman hipermodern medya teknolojisi de sorunlara yol açmaktadır.

Sonuç

Biyopolitika, yaşamın ilgili üretken potansiyelleriyle, yani bedenlerin ve arzuların sosyal işbirliği ve etkileşimi yoluyla duygulanımların ve dillerin üretimiyle, benlik ve arzularla yeni ilişki biçimlerinin icadıyla eş anlamlıdır. Biyopolitika, kendilerini hem direniş hem de özneleştirme olarak sunan ve aynı zamanda yeni öznelliklerin yaratılmasını onaylar. Amerikalı edebiyat bilgini Michael Hardt ve İtalyan filozof Antonio Negri'nin eserlerinde biyopolitika kavramı, Agamben'dekinden tamamen farklı bir anlam kazanır. Onun gibi onlar da başlangıç noktalarını Foucault'nun biyopolitika analizinde alsalar da, bu iki araştırma hattından farklı sonuçlara varırlar. Hardt ve Negri, biyopolitika terimini, mevcut üretim ilişkilerini ve gelişen dünya toplumunu anlamaya çalışan teorik bir perspektif içinde kullanırlar. Yazarlar, modernitenin klasik kategorilerinin siyaset ve üretimdeki mevcut değişiklikleri anlamak için uygun olmadığını varsayarlar.

Var olanın çabucak eskitildiği, modern olanların demode olduğu, teknolojinin tüm yaşamı kuşattığı, eskisinden daha özgür, daha umursamaz, daha hoyratça biçemlerin egemen

olduğu postmodern çağ, kendi düşünceleri ve araçlarıyla dünyaya yayılmıştır. Tanımı tam olarak da yapılamayan postmodern kavramı, modern sonrası bir dönemi nitelemekle birlikte, kendine özgü yaklaşımları ve teknikleri olan bir çağdır. Kalabalık şehirler, yoğun trafik, daha çoğa sahip olma hırsı, acımasızlık, şiddet ve işgallerle gelen postmodern çağ, yüksek teknolojinin en gözde ürünü sosyal medyanın tüm olanaklarına rağmen doyumsuz benlikler ortaya çıkarmıştır (Kettner, 2020: 9). İnsanlar yüksek teknoloji kullanarak mutlu olduklarını sanmışlar, ancak tatmin olamamışlardır.

Küresel çatışmaların itici gücü olarak dinin siyasallaşması da postmodern gelişmelerdendir. Egemen güçler, hakimiyetlerini koruma ve güçlendirme amaçlarını din ve mezhepler üzerinden gerçekleştirmekte, din üzerinden çıkar hesapları yapmaktadırlar (Wydra, 2009: 246). Postmodern ve onu izleyen hipermodern çağda hemen hemen bütün operasyonlar yüksek teknoloji ile yapılmakta, ileteler sosyal medya üzerinden verilir alınmaktadır. Bu da postmodern çağda ortaya çıkan sosyal medyayı hipermodern çağın temel araçları haline getirmektedir.

Hipermodern çağın medyası, insanlara sağladığı büyük olanaklarla yaşamın başlıca unsurlarından birine dönüşmüştür. Ancak her yenilikte olduğu gibi, hipermodern medyayı da kötü amaçla kullananlar olmaktadır. Hipermodern çağın medyasının tehlikelerinden korunmak ve başkalarına zarar vermemek için, medyayı ölçülü ve doğru kullanmak gerekmektedir.

Kaynaklar

Ajvazi, I. (2021). **Baudrillard's Simulacra and Simulation**. London: Idea Books.

Arnold, H. (2006). **Multitude. Krieg und Demokratie im Empire**. Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH.

Atzert, T. (2003). Every tool is a weapon if you hold it right ... Über immaterielle Arbeit und Biomacht. **Kurswechsel**, 3: 111-116.

Barz, A. (2011). Zu den Begriffen Moderne und Postmoderne oder die Architektur als Zeitmaschine Ein Versuch der Begriffsnäherung aus kunstwissenschaftlicher Perspektive. **Kunsttexte.de**, 3: 1-8.

Beisch, N. ve Schäfer, C. (2020). Ergebnisse der ARD/ZDF-Onlinestudie 2020 Internetnutzung mit großer Dynamik: Medien, Kommunikation, Social Media. **Media Perspektiven**, 9: 462-481.

- Berger, M. (2014). Differenzen marxistischer und postoperaistischer Revolutionstheorie. **Yayımlanmamış Bitirme Tezi**, Universität Wien Institut für Politikwissenschaft.
- Bertele, C. (2000). **Die Postmoderne Gesellschaft**, Munich, GRIN Verlag,
- Blakemore, E. (2019). Was ist die neolithische Revolution? Geschichte und Kultur, <https://www.nationalgeographic.de/geschichte-und-kultur/2019/04/erklaert-was-ist-die-neolithische-revolution>, 04.03.2022.
- Blochinger, K. (2013). Eine „postmoderne“ Romantheorie? Die Romanpoetik Daniel Kehlmanns am Beispiel seines Romans Die Vermessung der Welt. **Yayımlanmamış bitirme Tezi**, München Fakultät für Sprach- und Literaturwissenschaften Wintersemester.
- Boehm, R. (2020). **Jenseits des Postmodernen: Die Geburt der Metatragödie**. Marburg: Tectum Verlag.
- Bonacker, T. (2014). Moderne und postmoderne Gemeinschaften. Baumanns Beitrag zu einer Theorie symbolischer Integration. **Zygmunt Bauman**, Ed. Matthias Junge ve Thomas Kron, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 153–186.
- Bonenfant, M. (2020). Hypermodern Video Games as Emblems of Empire or How the Gaming Multitude Adapts to Hypermodernity. **Games and Culture**, 16 (3): 357-370.
- Bretzke, W. R. (2015). **Logistische Netzwerke**. Berlin: Springer Verlag.
- Budde, J. (2019). **Transformationen der modernen Schule in einer postmodernen Gesellschaft. Bildung und Gesellschaft im 21. Jahrhundert**, Frankfurt: Campus Verlag, s. 181-211.
- Can, Y. (2021). Postmodern Bir İfşa Alanı Olarak Sosyal Medya. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 31 (1): 419-430.
- Cereci, S. (2021). **İletişim Tekniklerinin Tarihi**. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Clough, P. T. ve Goldberg, G. ve Schiff, R. ve Weeks, A. ve Willse, C. (2007). **Ephemera Theory & Politics in Organization Industry**, 7 (1): 60-77.
- Coté, M. ve Pybus, J. (2007). Learning to Immaterial Labour 2.0: MySpace and Social Networks. **Ephemera Theory & Politics in Organization Industry**, 7 (1): 88-106.
- Dimitriou, M. (2019). Der postmoderne Körper im Wandel: Sport, Fitness und Wellness zwischen Gesundheitsorientierung, performativem Zwang und Optimierungslogik. **Der**

Körper in der Postmoderne, Ed. Minas Dimitriou, Susanne Ring-Dimitriou, Berlin: springer, s. 6 3-92.

Foltin, R. (2002). Immaterielle Arbeit, Empire, Multitude. Neue Begrifflichkeiten in der linken Diskussion. Zu Hardt/Negris "Empire". **Grundrisse**, 2: 6-20.

Gunst, T. (2012). Die Postmoderne reist ins Mittelalter und überwindet sich selbst: Die Prognose eines ‚neuen Mittelalters‘ bei Eco und Flusser als Gegenwartsdiagnose. **Literatur und Theorieseit der Postmoderne Mit einem Nachwort von Hans Ulrich Gumbrecht**, Ed. Klaus Birnstiel / Erik Schilling, Stuttgart: S. Hirzel, Verlag, s. 213-228.

Haase, I. (2017). **Kommunikation in Open Innovation-Prozessen von kleinen Unternehmen**. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.

Hardt, M. ve Negri, A. (2001). **Empire**, Cambridge: Harvard University Press.

Hafez, N. (2014). Wahnsinn und Postmoderne. Wir der Wahnsinn in der Postmoderne integriert? **Der Sozius Zeitschrift für Soziologie**, 2: 55-67.

Hennings, L. (2012). **Marx, Engels und die moderne Soziologie: eine kurze Einführung in ihre Gesellschaftstheorie**. Berlin: Lars Hennings.

Hiroshi, S. (2018). Heidegger und die Moderne Malerei. **Aesthetics**, 22: 16-28.

Imbusch, P. (2020). Die Bedeutung Zygmunt Baumans für die sozialwissenschaftliche Gewaltforschung. **Fehlfarben der Postmoderne, Weiter-Denken mit Zygmunt Bauman**, Ed. Kristin Platt, Weilerswist: Velbrück GmbH Bücher und Medien, s. 53 – 70

Imhof, K. (2003). Wandel der Gesellschaft im Licht öffentlicher Kommunikation. **Medienentwicklung und gesellschaftlicher Wandel Beiträge zu einer theoretischen und empirischen Herausforderung**, Ed. Markus Behmer, Friedrich Krotz, Rudolf Stöber, Carsten Winter, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften Wiesbaden, s. 153-182.

Irrgang, B. E. O. (2003). Künstliche Menschen? Posthumanität als Kennzeichen der hypermodernen Welt? **Ethica**, 11 (1): 3-32.

Junge, M. ve Kron, T. (2014). **Zygmunt Bauman: Soziologie zwischen Postmoderne, Ethik und Gegenwartsdiagnose**. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Kahraman, F. (2016). Zygmunt Bauman'da Toplum ve Toplumsal Düzen Kavramsallaştırması. **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6 (2): 395-404.

- Kannapin, D. (2005). Die internationale Ideologie Anmerkungen zu Hardt/Negri »Multitude«. **UTOPIE kreativ**, 174: 342-348.
- Kapitel, D. (2003). Postmoderne Theorie und Theorien der Postmoderne. **Moderne Organisationstheorien 2**, Ed. Elke Weik & Rainhart Lang, Wiesbaden: Gabler GmbH, s. 93-119.
- Klugs, J. (2014). **Die Quantified Self-Bewegung als Phänomen der Postmoderne nach Zygmunt Bauman**. Munich: Grin Verlag.
- Kogler, S. (2014). **Adorno versus Lyotard Moderne und postmoderne Ästhetik**. Freiburg: Verlag Herder GmbH.
- Krause, N. (2003). **Die Rezeption Foucaults in Hardt und Negris Empire**. München: GRIN Verlag.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. **Journal of Yasar University**, 17 (5): 2886-2899.
- Kleve, H. (2005). Postmoderne Sozialarbeit und Sozialstaatstransformation. **Sozialmagazin, Heft**, 2: 34-42.
- Kostakeva, M. (2006). Modern oder Postmodern? Traditionalismus, Avantgarde oder Postavantgarde? **Muzikologija**, 6: 179-206.
- Kögler, H. H. (2014). A Critique of Dialogue in Philosophical Hermeneutics. **Journal of Dialogue Studies**, 2 (1): 47-67.
- Kron, T., ve Reddig, M. (2006). Zygmunt Bauman: Die Ambivalente Verfassung moderner und postmoderner Kultur. **Kultur: Theorien der Gegenwart**, Ed. S. Moebius, & D. Quadflieg, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 363-377.
- Orser, E. (2013). Wissenschaftlicher Universalismus. **Felsefe Arkivi**, 25: 37-61.
- Ötsch, S. (2006). Von überschätzten NutzerInnen und unterschätzten StrategInnen. GAM 03. **Architecture Meets Life**, 186-199.
- Pause, J. (2011). Zeitnetze. Globalisierung und postmoderne Ästhetik in Helmut Kraussers Roman UC. **Transizt**, 7 (1): 1-20.
- Platt, K. (2020). **Fehlfarben der Postmoderne. Weiter-Denken mit Zygmunt Bauman**. Weilerswist-Metternich: Velbrück Wissenschaft-Velbrück Verlage.

- Quiring, O. (2016). Zukünftige Entwicklung der Medien Aufgaben in demokratischen Gesellschaften. **Forschung & Lehre**, 23 (12): 1058-1059.
- Radu, C. (2020). Postmodernism, Post-truth, and Fake News. Mass Media and the Deconstruction of Public Sphere. **Communication.It's about Platforms**, Ed. Cristina Balaban Ioan hosu, Andreea Voina, Cluj-Napoca: Babé-Bolyai University.
- Rommelspacher, (2014). Ethik in der Postmoderne-Grenzen einer soziologischen Theorie. **Zygmunt Bauman**, Ed. Matthias Junge ve Thomas Kron, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 393-407.
- Saidy, A. (1986). **Die hypermoderne Revolte. Kampf der Schachideen**, Berlin: De Gruyter Verlag.
- Scherr, A. (2000). Individualisierung – Moderne – Postmoderne. Eine Auseinandersetzung mit dem Individualisierungstheorem in der Perspektive eines kritischen Postmodernismus. **Individualisierung und soziologische Theorie**, Ed. Thomas Kron, Wiesbaden: S Verlag für Sozialwissenschaften, s. 185-202.
- Schilling, E. (2012). **Der historische Roman seit der Postmoderne. Umberto Eco und die deutsche Literatur**. Heidelberg: Winter Verlag.
- Schug, A. (2010). **Deutsche Kultur“ und Werbung – Studien zur Geschichte der Wirtschaftswerbung von 1918 bis 1945**. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin.
- Sesink, W. (2008). „Medienentwicklung und Medienpädagogik: Neue Medien“. **Handbuch Medienpä-dagogik.**, Ed. Uwe Sander/Friederike von Gross/Kai-Uwe Hugger, Wiesbaden: VS-Verlag, s. 407-414.
- Sombart, W. (1902). Der moderne Kapitalismus. Bd. 2, **Die Theorie der kapitalistischen Entwicklung: mit Registern über Band I und II**. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Stöber, R. (2012). **Neue Medien. Geschichte Von Gutenberg bis Apple und Google Medieninnovation und Evolution**. Bremen: Edition Lumière.
- Strasser, U. (2022). Intime Antagonisten: postmoderne Theorie,feministische Wissenschaft und die Geschichte der Frauen. **Zeitschrift für Geschichte**, 7 (1): 37-50.
- Stüwe, N. (2004). **Neue Medien: Entwicklung - Perspektiven – Integration**. Munich: GRIN Verlag.

Suhr, M. (2016). **Zygmunt Bauman Moderne und Ambivalenz Das Ende der Eindeutigkeit**. Hamburg: Hamburger Edition HIS Verlagsges. mbH.

Sumarni, L. (2018). Social Media Construction in the Post Modernist Era. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 3 (1): 45-51.

Şener, N. K. (2020). İletişimin Ekonomi Politğine Dallas W. Smythe'in Perspektifinden Bakmak. *İnsan&İnsan*, 7 (26): 25-39.

Tartakover, S. G. ve Grigor'evich, Y. (2013). **Die Hypermoderne Schachpartie**. Wien: Wiener Schachzeitung.

Thomaß, B. ve Tzankoff, M. (2003). Medienentwicklung und gesellschaftlicher Wandel in Osteuropa. **Medienentwicklung und gesellschaftlicher Wandel Beiträge zu einer theoretischen und empirischen Herausforderung**, Ed. Markus Behmer, Friedrich Krotz, Rudolf Stöber, Carsten Winter, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften Wiesbaden, s. 183-195.

Tschörtner, A. ve Schenk, M. ve Gerhards, M. ve Klingler, W. (2009). Medienentwicklung der letzten 25 Jahre. **Quo vadis Zeitschriften?**. Ed. Dierks, S., Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 13-95.

Tuider, E. (2008). Sozialraumforschung und die Theorie Sozialer Bewegungen. **Das Multitude-Konzept von Michael Hardt und Antonio Negri**. Schlüsselwerke der Sozialraumforschung, Ed. Fabian Kessl, Christian Reutlinger, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 212-234.

Ulrich, A. (2001). Umschreibung des Empire. Die Kooperation des Critical Art Ensembles und Faith Wildings in der Perspektive von Michael Hardts und Antonio Negris Widerstandskonzept in Empire. *kunsttexte.de*, 1: 1-10.

Watrowski, R. (1999). "Moderne", "Spätmoderne" und "Postmoderne" in der österreichischen Literatur. ["Modernism", "Late Modernism" and "Postmodernism" in Austrian Literature]. 12. Österreichisch-Polnischen Germanistentreffens Graz 1996, https://www.researchgate.net/publication/313838162_Moderne_Spatmoderne_und_Postmoderne_in_der_osterreichischen_Literatur_Modernism_Late_Modernism_and_Postmodernism_in_Austrian_Literature, 18.03.2022.

Weik, E. (1999). Postmoderne Organisationen oder The Trouble with Harry. **Organisation und Postmoderne**, Ed. G. Schreyögg, Wiesbaden: Dr. Th. Gabler Verlag, s. 1-28.

Welsch, W. (1990). Die Geburt der postmodernen Philosophie aus dem Geist der modernen Kunst. Die Geburt der postmodernen Philosophie aus dem Geist der modernen Kunst. **Philosophisches Jahrbuch**, 97 (1): 15-37.

Wissinger, e. (2007). Modelling a Way of Life: Immaterial and Affective Labour in the Fashion Modelling. **Ephemera Theory & Politics in Organization Industry**, 7 (1): 250-269.

Wölm, E. (2017). **Das anthropologische Medium Entwurf einer medienpädagogischen und medienphilosophischen Medienanthropologie**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Universität Passau Philosophische Fakultät Fachbereich Allgemeine Pädagogik.

Wu, Y. ve Xi, N. ve Weiner, J. ve Zhang, D. Y. (2021). Differences in Weed Suppression between Two Modern and Two Old Wheat Cultivars at Different Sowing Densities. **Agronomy**, 11: 2-10.

Wydra, H. (2009). Kontinuitäten und Wandel politischer Religion. Vom Kommunismus zum Politischen Islam. **Politik, Religion, Markt: Die Rückkehr der Religion als Anfrage an den politisch-philosophischen Diskurs der Moderne**, Ed. Wilhelm Guggenberger, Dietmar Regensburger, Kristina Stöckl, Innsbruck: Innsbruck University Press, s. 245-271.

Zapf, H. (2010). Postmoderne bis zur Gegenwart. **Amerikanische Literaturgeschichte**, Stuttgart: J. B. Metzler Verlag, s. 305-392.

Zinganel, M. (2008). Alpine Wucherungen. Erlebnislandschaften der Hypermoderne. **sinnhaft 21**. Wien: Alpine Avantgarden